

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АДМЕТНАСЦЬ БЕЛАРУСКАЙ ЛЕКСІКІ

У сучасным мовазнаўстве не знікае цікавасць да даследавання адметных рыс мовы. Асаблівае месца займае вызначэнне яе лексічнага складу, а менавіта: падзел на тэматычныя групы, этымалогія слоў, асабліваасці ўжывання, крыніцы папаўнення і інш.

Слова адлюстроўвае рэчаіснасць, таму менавіта лексіка найбольш чуйна рэагуе на змены, што адбываюцца ў грамадскім, эканамічным і духоўным жыцці народа. Па гэтай прычыне нацыянальную самабытнасць і непаўторнасць мовы звязваюць найбольш з лексіконам.

Беларуская мова – гэта нацыянальная мова беларускага народа. Яна мае шматвяковую гісторыю. Мова прайшла доўгі шлях свайго развіцця – ад мовы беларускай народнасці ў далёкім мінулым да сучаснай мовы беларускай нацыі.

Стваралася і развівалася беларуская нацыянальная мова ў складаных гістарычных умовах, у непарыўнай сувязі са стварэннем і развіццём беларускай нацыі. Перш чым утварылася беларуская народнасць і сфарміравалася яе мова, у жыцці ўсходняга славянства адбылося многа важных падзей, якія паўплывалі на яе стан і развіццё (кансалідацыя ў ВКЛ, утварэнне Рэчы Паспалітай, інкарпарацыя ў склад Расійскай Імперыі, БНР, БССР, наш час).

Нацыянальныя адметныя рысы сістэме беларускай лексікі надавалі і новыя словы. У помніках беларускага пісьменства XVI – XVII стст. мы сустракаем *шукати, прозрсты, краты, коштовати, оздобны, поветники* і іншыя словы. Лексічны пласт беларускай мовы ўзбагаціўся і за кошт таго, што агульнаславянскія словы сталі развіваць словаўтваральныя сувязі: *мстити – помста, ходити – хода, писати – допис*. Праз многія стагоддзі беларуская мова захавала такія словы, як *орати, готовати, ховатися, робити* і інш. У сучаснай рускай мове яны ўжо не ўжываюцца.

З канца XVIII ст. пачынае складвацца новая беларуская літаратура, а разам з ёй і новая беларуская мова. У стане моцнага сацыяльнага і нацыянальнага ўціску, забароны афіцыйнага друкаванага слова народная моватворчасць не спыняла сваё развіццё і ўдасканалванне. Бытавая гаворка беларускага селяніна паслужыла крыніцай фарміравання лексікі і фразеалогіі. Большасць такіх слоў перайшла ў сістэму сучаснай мовы: *лазня, злодзей, трасца, летась, зёлкі, драбіна, шчыры, весь у матку ўдаўся* і інш. [3, с. 170].

Семантыка слоў беларускай мовы носіць адбітак асабліваасцей светаўспрымання беларуса, культурных традыцый, характару яго

працоўнай дзейнасці. З-за адсутнасці адпаведных рэалій або паняццяў такія назвы не могуць у іншых мовах быць перададзены аднаслоўнымі адпаведнікамі, а толькі беларусізмамі або апісальна: *запасванне, здольнік, дзядзькаванне, дакопкі, васпан, верашчака* і інш.

Нацыянальную адметнасць мовы можа складаць таксама характар матывацыі. Так, у аснову беларускай назвы *пярсцёнак* і рускай *кольцо* пакладзены розныя прыметы – паводле месца прызначэння ('тое, што носяць на пальцы') і па форме ('маленькае кола', "колесо"). Спосаб матывацыі значэння беларускага слова *ўпрыгожыць* 'зрабіць прыгожым' адрозніваецца ва ўкраінскай мове *зціцькувати* 'зробіць як цяцьку' [2].

Такім чынам, своеасаблівасць беларускай мовы і яе права называцца асобнай, самастойнай мовай праяўляюцца, па-першае, у тым, што ў яе ёсць спецыфічныя ўнутраныя рысы, якія адсутнічаюць у іншых мовах; па-другое, у такой сукупнасці ўсіх яе характарыстык, якія ў цэлым прыдатныя толькі ёй, не паўтараюцца ў іншых мовах, хаця некаторыя характарыстыкі ці рысы, узятыя з гэтай сукупнасці, могуць адзначацца ў суседніх роднасных мовах. Своеасаблівасць лексічнага складу беларускай мовы знаходзіцца ў прычынна-выніковай сувязі з аб'ектыўнымі ўмовамі мыслення беларусаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. – Мінск: Інтэрпрэсэсэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
2. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы: падручнік / Л. І. Сямешка, І. Р. Шкраба, З. І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
3. Шакун, Л. М. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы / Л. М. Шакун. – 2-е выд. – Мінск: Універсітэцкае, 1984. – 319 с.